

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Факультет економічних наук
Кафедра управління земельними ресурсами

ФРАНЧУК АНДРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 332.54:631.582

**ПРОЕКТ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО ОГРУНТУВАННЯ
СИСТЕМИ СІВОЗМІН ТА ВПОРЯДКУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ
ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА «СВІТАНОК»**

Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»

АВТОРЕФЕРАТ
дипломної роботи на
здобуття освітнього ступеня
«Бакалавр»

Миколаїв 2020

Магістерською роботою є рукопис

Робота виконана на кафедрі управління земельними ресурсами в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Горлачук Валерій Васильович
Чорноморський національний
університет ім. Петра Могили
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри управління земельними
ресурсами.

Рецензент: .....

Захист відбудеться ...лютого 2020 р. об ... годині на засіданні ЕК в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 1-а Воєнна, 2а, корпус 10-П.

З магістерською роботою можна ознайомитись у бібліотеці Чорноморського національного університету імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10, корпус 1.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Україна – одна з найбільших країн Європи. Із 60,3 мн га земель держави майже 70 % становлять сільськогосподарські угіддя, у тому числі 32,5 млн га – рілля. Дві третини загальної площі сільськогосподарських угідь України представлені чорноземними ґрунтами. Показовим є те, що чорноземи України складають 8,7 % чорноземів світу. Невипадково такі орні землі отримали визнання величезного багатства країни, яке, до речі, використовується не ефективно, не залежно від форм власності на ній.

На підставі нормативно-правових актів, що регулюють процеси земельних перетворень в Україні значно зросла кількість сільськогосподарських підприємств та інших землевласників і землекористувачів, що порушило існуючу організацію території, створило прецедент екологічної небезпеки сільськогосподарського землекористування.

Якщо на кінець першого етапу реформування (1 березня 2001 р) було створено лише 39 тис фермерських господарств, то сьогодні їх вже є майже 55 тис. Така кількість фермерських господарств ускладнила процес регулювання земельних відносин, порушила організацію території, яка еволюційно була сформована за весь період до земельної реформи.

Це означає, що основним напрямом сьогодення повинна стати оптимізація у контексті гармонійного поєднання економічних, соціальних, екологічних, політичних та інших інтересів суб'єктів земельних відносин. Сьогодні ці питання вже не можуть розглядатись окремо одне від одного.

І як ніколи важливо не просто зберегти земельні ресурси для наступних поколінь, але і суттєво їх поліпшити. Актуальність поставлених питань і спонукала до розробки проекту землеустрою фермерського господарства, що забезпечує еколого-економічне обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь.

Мета і завдання роботи. Метою роботи є оптимізація просторово-територіальних умов фермерського господарства з допомогою землевпорядного методу планування.

Для досягнення цієї мети поставлені такі завдання:

- розвинути наукові засади планування сільськогосподарського землекористування;
- здійснити аналіз і оцінку сучасного стану використання земель фермерським господарством;
- обґрунтувати роль землеустрою території орних земель;
- здійснити еколого-економічну оцінку проектних землевпорядних рішень.

Об'єктом дослідження є процес оптимізації просторово-територіальних умов фермерського господарства.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні засади оптимізації просторово-територіальних умов фермерського господарства.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використано такі методи досліджень: монографічний (вивчення наукових праць, нормативів, законодавчих актів, проектів землеустрою минулих років); системного аналізу (дослідження взаємозв'язків між економікою землекористування та екологією, соціальною складовою); індуктивний метод (систематизація та узагальнення фактів, що стали причиною деструктивних процесів у землекористуванні).

Інформаційну базу для виконання роботи склали законодавчі акти та нормативні документи у сфері земельних відносин, науково-організаційні джерела Головного управління Держгеокадастру у Миколаївській області, Головного управління статистики.

Особистий внесок здобувача. Розроблені проектні землеустрійні рішення, сформульовані висновки і пропозиції належать особисто автору.

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Обсяг роботи складає 63

сторінки комп'ютерного тексту, містить 22 таблиці. Бібліографічний список складає 33 позиції.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження, його методи та інформаційну базу, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі «Аналітичний огляд літератури за темою роботи» проаналізовано законодавчо-правове забезпечення сільськогосподарського землекористування, розкриті методичні та практичні аспекти розвитку сучасного землеустрою.

Встановлено, що корінні зміни в Україні почали активно розвиватися із прийняттям Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року, хоча приватна форма власності у владних структурах ще не сприймалась. Її на той час відповідала така форма власності як обмежена приватна власність – володіння землею із повним пакетом захисту та гарантії прав власників цієї землі. Говорячи про приватну форму власності, то вона була зафіксована в законі України «Про форми власності на землю» тільки у 1992 р. в січні місяці, де поряд з державною було схвалено факт приватної власності на землі.

В ході дослідження зроблено висновок, що законодавче забезпечення у сфері земельних відносин поступово набирає популярності завдяки чітко прописаним у них регламентів використання і охорони земель.

Доведено, що «землеустрій» є лише інструментом регулювання земельних відносин, організовує територію землекористувань.

В роботі зазначено, що метою землеустрою є раціональне використання та охорона земель, поліпшення агроєкосистем та природних ландшафтів.

Землеустрій розглядається як головний чинник забезпечення конкурентних позицій країни на світових ринках. Землеустрій – це несуча

конструкція економіки, з нього починається раціональне використання і охорона земель, він є частиною культури нації. Невипадково з цього випливає титанізм землеустрою.

Визначено, що реалізація земельної політики без гармонійного поєднання функцій управління земельними ресурсами та землеустрою досягнутою не буде, а земельна реформа залишиться лише сценарієм позбавлення людей землі, яка для них є благом, а не просто ґрунтом чи економічною складовою.

У другому розділі «Дослідження еколого-економічних передумов формування ефективного сільськогосподарського землекористування» проаналізовано еколого-економічні передумови формування ефективного сільськогосподарського землекористування, здійснена екологічна регламентація розвитку сільськогосподарського землекористування, проаналізована концепція його розвитку.

В роботі визначено, що поділ земель на еколого-технологічні групи є базовою основою контурно-меліоративної організації території, за якої формується система спеціалізованих сівозмін, тобто на землях першої еколого-технологічної групи розміщуються сівозміни з максимальним насиченням просапних культур, на землях другої групи зерно-трав'яні або трав'яно-зернові сівозміни. Землі третьої технологічної групи підлягають вилученню з інтенсивного використання з наступним залуженням та виведенням із складу орних земель.

Зазначено, що в частині екологічної регламентації сільськогосподарського землекористування особливе місце займає землеустрій, основним завданням якого є планування використання земель суб'єкта господарювання на землі. Тільки шляхом землеустрою можна застерегти процеси розвитку водної і вітрової ерозії. Справедливим є твердження, що землеустрій – капіталізує землю. Він орієнтує не на економіку ресурсів (земельних), а на економіку інновацій. Абсолютно кожний проект землеустрою є інновацією, причому унікальною.

В роботі зазначено, що сформований об'єкт природокористування, тобто фермерське землекористування характеризується земельним ресурсом, як головним засобом виробництва у сільському господарстві і просторовим базисом розміщення самого виробництва. Тому всебічна оцінка земельного ресурсу є особливо важливою.

Склад земельних угідь, отриманий у результаті їх уточнення, наступний (табл 1).

Таблиця 1

Експлікація земельних угідь

Угіддя	Площа, га	Структура, %
Рілля	580,6	94,8
Сіножаті	3,4	0,6
Пасовища	13,0	2,1
Всього сільськогосподарських угідь	597,0	97,5
Господарський двір	2,1	0,3
Дороги	3,1	0,5
Під водою	1,2	0,2
в т.ч. струмки	1,2	0,2
Лісосмуги	1,3	0,2
Кущі	5,7	0,9
Розробки	1,8	0,3
Всього	612,2	100,0

Із приведеної табл 1 видно, що розораність території фермерського господарства складає 94,8 %. Це високий ступінь розораності, якщо взяти до уваги, що середня розораність території України складає 53,9 %, а в країнах Західної Європи і США цей показник у 3-4 рази нижчий. Це є першою ознакою екстенсивного сільськогосподарського виробництва, а відтак – неефективного, затратного.

У третьому розділі «Підвищення ефективності планування сільськогосподарського землекористування» обґрунтовано необхідність підвищення ефективності планування сільськогосподарського землекористування, удосконалено еколого-економічний механізм планування

сільськогосподарського землекористування, розкриті методичні підходи до впорядкування території сівозмін, визначена еколого-економічна ефективність проекту землеустрою.

Зараз розглянемо питання балансу посівних площ та валового виробництва продукції землеробства за планом і за проектом землеустрою (табл 3).

Таблиця 3

Баланс посівних площ та валового виробництва продукції землеробства

Культури	За планом			За проектом			Відхилення, +, -
	Площа, га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, т	Площа, га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, т	
Озима пшениця	227,5	35	796,2	217,51	35	761,3	-34,9
Озимий ячмінь	85,3	30	256,0	44,56	30	113,7	-122,3
Кукурудза	56,9	45	256,0	57,65	45	259,4	+3,4
Соняшник	85,3	15	128,0	57,65	15	86,5	-41,5
Багаторічні трави	113,8	250	2845,0	133,68	250	3342,0	+497,0
Всього	568,80			511,15			
Пар				57,65	X	X	
Разом	568,8			568,80			

Із приведеної табл 3 видно, що на час освоєння проекту землеустрою відбудеться скорочення обсягів виробництва рослинницької продукції. Це зумовлено фактом надання екологічного пріоритету розвитку рослинницької галузі. Насамперед, з ріллі вилучено 21,5 га орної землі на схилах понад 7⁰. І не менш важливо те, що на площі 57,65 га орної землі введено парове поле, яке, як відомо, доданої економічної вартості не створює.

В роботі зазначено, що показниками, що відображають впорядкування території сівозмін, є:

- розміщення полів сівозмін;

- розміщення лісосмуг;
- розміщення польової дорожньої мережі;
- розміщення польових станів і водних джерел.

Всі вищеприведені елементи впорядкування території сівозмін взаємообумовлені і стають міцною силою стабілізації агроландшафту.

В роботі визначено, що на рік освоєння проекту землеустрою вартість валової продукції рослинництва зросте на 2250,2 тис грн.

Показовим при визначенні ефективності проекту землеустрою є рівень використання землі у порівняльному виразі на час складання проекту і на рік його освоєння. Значення цього показника визначається шляхом ділення сумарної вартості валової продукції рослинництва на кількість сотень сільськогосподарських угідь. У даному разі це складатиме 7659,9 тис грн поділено на 5,97 сотень сільськогосподарських угідь буде дорівнювати 1283,1 тис грн. На час освоєння проекту цей показник складатиме 1669,2 тис грн (9910,1:5,937). З цього видно, що рівень інтенсивності використання землі фермерським господарством зріс на 30 %.

Більш конкретним і точним уявляється визначення умовно чистого прибутку від впровадження комплексу заходів, передбачених проектом землеустрою заходів. Для цього проведемо розрахунки витрат на отримання додаткової валової продукції 2250,2 тис грн (див. вище) поділимо на коефіцієнт окупності затрат (1,74). Тобто, витрати складатимуть 1293,2 тис грн.

Відповідно до цього, умовно чистий прибуток від впровадження комплексу заходів, передбачених проектом землеустрою, буде становити 957 тис грн.

Екологічна ефективність визначається відвертеними втратами ґрунту процесами водної ерозії та бездефіцитним балансом гумусу в ґрунті. Якщо на час складання проекту землеустрою дефіцит гумусу в ґрунті складав мінус 0,5 т/га, то на час освоєння він буде плюс 0,03 т/га, тобто бездефіцитним.

Тобто, якщо до проекту у ґрунт потрібно було вносити 10 т/га гною (0,5 : 0,05), якого у господарстві не було і не очікується, то за проектом ця проблема не існує. За приблизними розрахунками пряма економія грошей від невнесення гною складатиме понад 1 млн грн за умови, що тонна гною складатиме 200 грн.

ВИСНОВКИ

1. Нові реалії сьогодення спонукають дивитись на землю як основне національне багатство, головний засіб виробництва у сільському господарстві і просторово-територіальна основа розміщення продуктивних сил країни. Це є яскравою підставою для того, щоб вона була під особливою охороною держави, не погіршуючи їх екологічний і якісний стан.

2. Кардинальні зміни у системі земельних відносин і способу життя в Україні почали активно розвиватись із прийняттям Декларації про її державний суверенітет, в результаті чого було скасовано державну монополію на землю, запровадивши різні форми власності прав на землі та форм господарювання, створення багатоукладної економіки.

3. Кардинальна зміна соціально-політичних і соціально-економічних засад в країні активізували створення селянських (фермерських) господарств на базі земельного запасу, земельного резерву та земельних паїв – власних і орендованих, що посилило осмислення сутності земельних перетворень і формування світоглядних позицій, які давали сподівання на економічний розвиток країни. У селян сформувались світоглядні позиції, що фермерство – це український вибір, це український сценарій формування і розвитку незалежної країни.

4. Одним з основних механізмів узгодження економічних інтересів та збереження і відтворення родючості ґрунту, захисту сільськогосподарських угідь від руйнівних процесів водної і вітрової ерозії є землеустрій, з допомогою якого здійснюється адаптація процесу господарської діяльності на землі до її властивостей. Метою землеустрою є забезпечення умови

раціонального використання та охорони земель, поліпшення агроєкосистем та природних ландшафтів. Землеустрій являє собою несучу конструкцію економіки, він є частиною культури нації, і його титанізм є незаперечним.

5. Надмірне антропогенне навантаження на орні землі, в результаті чого відбувається інтенсивне їх руйнування, стало необхідністю усвідомлення диференційованого використання ріллі у залежності від крутизни рельєфу місцевості. Подолання стереотипу радянського періоду господарювання на землі, коли рілля була лише плацдармом для вирощування сільськогосподарських культур стало об'єктивною передумовою логіки розвитку екологічнобезпечного землекористування. На противагу вище приведеному ріллю поділено на три еколого-технологічних групи за фактором крутизни рельєфу. Перша ЕТГ – схили $0-3^{\circ}$, друга – $3-7^{\circ}$ і третя група – понад 7° .

6. Поділ орних земель на еколого-технологічні групи є базовою основою контурно-меліоративної організації території, за якої формується система спеціалізованих сівозмін. Так, на орних землях першої еколого-технологічної групи на площі 346,0 га розміщено інтенсивну польову сівозміну, на ріллі другої ЕТГ на площі 222,8 га запроектовано 5-пільну ґрунтозахисну сівозміну, де три поля займають багаторічні трави і два поля – зернові.

7. Науково обґрунтовано, що якщо на час складання проекту землеустрою баланс гумусу на орних землях складав мінус 0,5 т/га, що відповідно 10 т/га гною, то за проектом баланс гумусу став бездефіцитний (+0,03 т/га), що відповідає досягнутій цілі.

8. Впорядкування території сівозмін фермерського господарства, що спирається на раціонально орієнтовану науку відомих в Україні і за її межами вчених економістів, землевпорядників і ін. дозволило розв'язати одвічну проблему захисту орних земель від руйнівних процесів, забезпечивши отримання умовно чистого прибутку на рівні 957 тис грн, а рівень інтенсивності використання землі господарством зріс на 30 %.

АНОТАЦІЯ

Франчук А.В. Проект еколого-економічного обґрунтування системи сівозмін та впорядкування територій фермерського господарства «Світанок». – Рукопис.

Дипломна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня Бакалавр за спеціальністю 193 – Геодезія і землеустрій. – Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, м. Миколаїв, 2020.

В роботі проаналізовано законодавчо-правове забезпечення сільськогосподарського землекористування, розкриті методичні та практичні аспекти розвитку сучасного землеустрою.

Досліджено еколого-економічні передумови формування ефективного сільськогосподарського землекористування, здійснена екологічна регламентація розвитку сільськогосподарського землекористування, проаналізована концепція його розвитку.

Обґрунтовано необхідність підвищення ефективності планування сільськогосподарського землекористування, удосконалено еколого-економічний механізм планування сільськогосподарського землекористування, розкриті методичні підходи до впорядкування території сівозмін, визначена еколого-економічна ефективність проекту землеустрою.

Ключові слова: сільськогосподарське землекористування, землеустрій, еколого-економічний розвиток, ефективне землекористування, планування землекористування.

ANNOTATION

Все те саме на англійській мові